

Araştırma Makalesi • Research Article

Mehmet Akif Ersoy ve Milli Mücadele: Balıkesir Zağanos Paşa Cami Vaazı

Mehmet Akif and the National Struggle: Balıkesir Zağanos Pasha Mosque Sermon

Ömer Faruk Kırmıt*

Öz: Mehmet Akif, Osmanlı Döneminin son yarım asrına ve Cumhuriyetin Döneminin ilk yıllarına tanıklık eden büyük şair ve düşünce adamlarından biridir. Akif, önce Balkan Savaşları'nda, sonrasında ise Birinci Dünya Savaşı yıllarında camilerde halka vaaz vererek birlik ve beraberlik temalı konuşmalar yapmıştır. Akabinde Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da başlattığı Milli Mücadele hareketine büyük destek vermiştir. Anadolu'ya geçmeden önce Milli Mücadele'ye destek için ilk vaazını 23 Ocak 1920 tarihinde Cuma günü Balıkesir Zağanos Paşa Camisi'nde vermiştir. Bu çalışmada Akif'in vaazının, Milli Mücadele'ye olan katkılarını detaylarıyla ortaya koymak için yapılmış olup vaazı her yönden ele alıp incelemek, burada hangi konulara değindiğini belirlemek ve vaazın halk üzerinde nasıl bir tesir meydana getirdiğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle söz konusu vaazın içeriğiyle ilgili bilgilere erişmek için, Sebilü'r-reşad'ın 11 Şubat 1920'de yayımlanan 458. sayısı kullanılmıştır. Bu vaaz üzerinden Akif'in, hangi temaları öne çıkardığı ve ağırlıklı hangi meselelere değindiği belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, bu vaazın Milli Mücadele Hareketi için büyük ses meydana getirdiği görülmüştür. Akif'in bir saate yakın süren vaazını hem dini hem de milli temellere dayandırmış ve bu sayede halk üzerinde büyük bir tesir meydana getirmiştir. Bu vaaz Milli Mücadele hareketine katılımı arttırmıştır. Bu vaaz ile Akif, Milli Mücadele Hareketine artık fiilen de katılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif (Ersoy), Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele, Balıkesir Zağanos Paşa Cami Vaazı, Birlik-Berberlik

Abstract: Mehmet Akif is one of the great poets and thinkers who witnessed the last half century of the Ottoman Period and the first years of the Republic Period. Akif gave speeches on unity and solidarity by preaching to the public in mosques, first in the Balkan Wars and then in the First World War. Subsequently, he gave great support to the National Struggle movement initiated by Mustafa Kemal Pasha in Anatolia. Before he went to Anatolia, he gave his first sermon to support the National Struggle on Friday, January 23, 1920, in Balıkesir Zağanos Pasha Mosque. In this study, Akif's sermon was made in order to reveal his contributions to the National Struggle in detail, and it was aimed to examine the sermon from all sides, to determine what issues he touched on here, and to determine what effect the sermon had on the public. For this reason, the 458th issue of Sebilü'r-reşad, which was published on February 11, 1920, was used to access information about the content of the sermon in question. Through this sermon, it was determined which themes Akif emphasized and which issues he mainly touched upon. As a result of the study, it was seen that this sermon created a great voice for the National Struggle Movement. He based Akif's sermon, which lasted for nearly an hour, on both religious and national foundations, and thus had a

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0003-1219-2647, E-posta adresi: omer.kirmit@hbv.edu.tr.

Cite as/ Atıf: Kırmıt, Ö.F. (2022). Mehmet Akif Ersoy ve milli mücadele: Balıkesir zağanos paşa cami vaazı, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 1119-1134 <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1127656>

Received/Geliş: 07 Jun/Haziran 2022

Accepted/Kabul: 04 October/Ekim 2022

Published/Yayın: 30 December/Aralık 2022

great impact on the public. This sermon increased the participation in the National Struggle movement. With this sermon, Akif has now actually joined the National Struggle Movement.

Keywords: Mehmet Akif (Ersoy), Mustafa Kemal Pasha, National Struggle, Balıkesir Zağanos Pasha Mosque Sermon, Unity.

Giriş

Mehmet Akif, Osmanlı Döneminin son yarım asrına ve Cumhuriyetin Döneminin ilk yıllarına tanıklık eden büyük şair ve düşünce adamlarından biridir. Onun sözleri, ortaya attığı fikirleri ve sunduğu görüşleri toplumsal problemlerin tespit edilmesi ve çözülmesi açısından faydalı olacağı mülahaza edilmektedir. Akif, konuşma ve düşüncelerinde olduğu gibi yazdığı eserlerinde de genel olarak toplumsal meseleleri konu edinmiştir. O, Osmanlı Devleti'nin dolaylı olarak da İslam âleminin neden geri kaldığını ve geri kalmasına etki eden toplumsal ve dinî olayların neler olduğunu tespit etmiştir (Öz, 2013, 141). Fakat ülkemizde, Mehmet Akif denilince akla ilk olarak İstiklal Marşı daha sonra ise Safahat adlı eseri gelmektedir. Halbuki o bunların dışında çok yönlü biridir. Kuran'ı Kerim meali yazmış, tefsirler ve tercüme yapmıştır. Hatta Akif, cami kürsülerinden halka hitap etmiş, coşkulu vaazlar vermiştir. Yaptığı çalışmaların bir kısmı Sebilürreşad ve Sırâtımüstakim mecmualarında yayınlanmıştır (Öz, 2013: 142).

Sezai Karakoç, Akif 'in babasının Rumelili, annesinin ise Buharalı olduğunu belirterek onun, Doğu ve Batı İslamlığıyla, merkez İslamlığının sentezi bir insan olduğunu belirtmiştir. Bu sentez onun doğup, büyüdüğü çevreye, okumasına ve dini yönden güçlü olmasına büyük tesir etmiştir (Karakoç, 2020: 11) O, bu dini yönünün güçlü oluşunu ve sözlerinin halk üzerinde tesir meydana getirmesini bildiği için savaş dönemlerinde, camilerde halka vaazlar vermiştir. Mehmet Akif, halkı düşmana karşı cihada çağırdığı ilk vaazına Balkan Savaşı yıllarında başlamıştır. Ayrıca Akif, Balkan Savaşları'nda, bir zamanlar Osmanlı'nın eyaletleri olan bu ülkelerin güçlenip asırlardır beri hüküm süren büyük Osmanlı Devleti'ni hezimete uğratmalarına çok içerlemiş ve bundan sonra toplumsal içerikli şiirler yazmaya ağırlık vermiştir. Bu sayede yazdığı şiirlerle ve yaptığı konuşmalarla insanlara moral vermiş, motivasyonlarını arttırmıştır. Onun bu gayreti ve çabası neticesinde yazdığı bütün şiirler dilden dile dolaşarak, milyonlarca insana ulaşmış ve onu tanımayanlar bile artık Akif'ten haberdar olmuşlardır (Sılay, 2009: 61).

Buna Milli Mücadele yıllarında da devam etmiştir. Akif, Milli Mücadele yıllarında birçok yönden geri kalan Müslüman-Türk toplumunu, kendi dünya görüşüne göre bilinçlendirmeye çalışmıştır. O, Milli Mücadele yıllarında İstanbul ve Anadolu'da pek çok yerde vaaz vererek, halka hitap etmiş ve onları çalışmaya, dindarlığa ve cihada çağırmıştır. Akif, bu vaazlarında çalışmak, dindarlık ve cihat ile ilgili ayetleri ele almış, böylece Kur'an ve tefsir yoluyla halkı bilinçlendirmeye gayret etmiştir (Tütün, 2011: 58). Akif, Balkan Savaşları sırasında 9 vaaz vermiştir. Bunun dışında ise Milli Mücadele öncesinde ve devam ederken İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde verdiği 8 vaaz daha vardır. İstanbul'da ise önce Beyazıt, sonra Fatih ve Süleymaniye Camilerinde, akabinde ise Balıkesir Zağnos Paşa Camisinde birer vaaz vermiş; bunların dışında ise Kastamonu'da Nasrullah Camiinde 1 ve Kastamonu'nun diğer yerlerinde verdiği 3 tane vaaz vardır. Akif'in 8 vaazı, o konuşurken kaydedilmiş, daha sonra deşifre edilerek Sebilü'r-reşad dergisinde Hutbe ve Mevaiz başlığı adı altında yayınlanmıştır (Düzdağ, 2005: 163). Akif'in, verdiği vaazların hepsinde dini temellere dayandırması ayet, hadisler kullanarak İslam tarihinden yaşanmış örnekler vermesi, Müslüman Anadolu halkı üzerinde çok etkili olduğu görülmüştür.

Akif, toplumla iç içe olduğu için toplumun özelliklerini iyi tahlil etmiş, onları çok iyi tanıyan, iyi ve kötü hasletlerine hakim olan biridir. Bu nedenle onu toplumun sıkıntılarıyla hemhal olan, dert sahibi biri olarak nitelendirebiliriz. O, bu dertleri kendisine problem etmiş ve çözmeye çalışmıştır. Bunun yanında yazdığı şiirlerde ve verdiği vaazlarda insanlara bir mesaj vermiş, bu mesajı toplumun anlayacağı şekilde, onların diliyle ve yaşam şekline uygun olarak anlatmıştır. İşte Akif'i, büyük değer yapan ilkelerden birisi de budur.

Ayrıca Akif, Almanya'ya yaptığı Berlin seyahatiyle Batıyı ve Arabistan'a yaptığı Necid seyahatiyle ise Doğuyu daha iyi tanıma fırsatı elde etmiştir (Karakoç, 2020: 24-25). Akif, buraları mukayese ederek, bu yerlerde gördüklerini şiirlerine, konuşmalarına ve vaazlarına başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Bu çalışmada, tarihsel araştırma yöntemiyle birlikte doküman inceleme usulü kullanılmıştır. Mehmet Akif'in Zağanos Paşa Camiinde verdiği vaaz üzerinde durulmuştur. Amaç Akif'in, bu vaazla birlikte Milli Mücadele'deki rolünü belirleyerek onun bu harekete olan etkisini tespit etmektir. Bu çalışmanın asıl evrenini ise Mehmet Akif'in, Sebilü'r-reşad'da yayımlanan bu vaazı oluşturmaktadır. Bunun yanında ise çeşitli telif-tetkik eserler de kullanılmıştır.

1-Mehmet Akif'in Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa Önderliğinde Başlatılan Milli Mücadeleye Karşı Bakışı

Osmanlı Devleti, dört yıl süren I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş ve İtilaf Devletleri'yle 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra toprakları işgal edilmeye başlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndaki düşmanları tarafından toprakları işgal edilmeye başlanması ve bunun karşısında Osmanlı Devleti yöneticilerin bir şey yapmaması karşısında Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde, Milli Mücadele Hareketi başlatılmıştır.

Mehmet Akif, Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele hareketini duyduğu zaman sevinmiş ve bu durumdan oldukça memnun olmuştur. Çünkü işgal karşısında artık bir şeyler yapılmalıydı. Bu sırada Mehmet Akif, Milli Mücadele için etkin çalışmalar yapmamasına rağmen bu hareketi sekteye uğratmaya çalışan ve aleyhinde konuşanları uyaran konuşmalar yapmıştır. Buna dair birkaç anekdot tespit edilmiştir. Bunlardan birine göre Akif, İstanbul'dayken bulunduğu bir ortamda, Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele'yi İttihatçılık sevdası olarak nitelendiren bir kişiye, bunun İttihatçılık değil memleket meselesi olduğunu belirtmiş ve herkesin buna sarılması gerektiğini söylemiştir (Semiz, 2000: 398).

Diğeri ise Erzurum Kongresi sırasında yaşana gelişmelerdir. Kongre, 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihinde toplanmış ve burada bazı kişilerce büyük bir devletin manda-himayesine girme fikirleri ortaya atılmıştır. Buna İstanbul basını da yoğun destek vermiş Amerika ve İngiltere'nin himayesi altına girilmesi konusunda devamlı yazılar yayımlanmıştır. Hâlbuki Milli Mücadele hareketi her şeyiyle tam ve bağımsız olmak için ortaya çıkmıştır. Akif, bu kongrede manda-himaye fikirlerini ve tartışmalarını duyduğu zaman buna çok üzülmüştür. O, bu yanlış fikirlerin yeni başlatılan Anadolu'daki milli mukavemeti tehlikeye sokacağından ve süreci sekteye uğratacağından endişe etmiştir. Ayrıca Akif, bu fikrin yersiz olduğunu çünkü Türklerin istiklalsiz yaşamayacağını ifade etmiştir (Semiz, 2000: 399).

2-Mehmet Akif'in Milli Mücadeleye Destek Vermek Amacıyla Balıkesir'e Gidişi

29 Haziran 1919 tarihinde Ayvalık Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Halk işgale karşı oldukça tepki göstermiş ve Milli Mücadelenin ilk direniş örgütü burada kurulmuştur. Aynı zamanda burada Kuva-yı Milliye oluşturulmuş ve Balıkesir kongreleri de yapılmıştır. Akif, Balıkesir/Karasi'de başlayan bu gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Burada başlatılan Milli hareketin büyüyüp, Anadolu'ya da yayılacağına düşünüyordu. Hatta Akif, burada az sayıda insanla temeli atılan bu hareketin büyük bir gaza olduğunu belirtmiştir. Semiz'in tespitine göre Akif, ya davet üzerine ya da kendiliğinden Ocak ayının sonlarında Balıkesir'e gitmiştir (Semiz-Akandere, 2002: 908-909; Semiz, 2000: 400-401). Akif'in Balıkesir'e gelmesi bölgenin yerel gazetelerinde de duyurulmuştur. Karesi Gazetesinin, 26 Ocak 1920 tarihli sayısında Sebilürreşad muharriri Mehmet Akif Bey'in şehre teşrif ettiği bildirilmiştir. Diğer bir yerel gazete olan *İzmir'e Doğru* da Akif'in Balıkesir'de bulunduğu ve burada verdiği vaazdan bahsetmiştir (Avşar, 2010, 255). Akif, Balıkesir'e geldiği zaman, onun yakın arkadaşlarından biri de Balıkesir/Gönen'e giderek, orada milli bir teşkilat kurmak istemiştir. O kişi, Gönen'den dönüşünde Akif'e, burada Türklere eziyet ediyorlar, oluşturulan milli teşkilatı sekteye uğratmaya çalışıyorlar demiştir. Akif, o kişiye kendinden beklenildiği gibi bir cevap vererek '*orada bir Türk Ocağı açınız, mücadele ediniz*' demiştir (Arslan, 2014: 136-137). Böylece sadece Balıkesir'de

değil çevresinde de milli ruhu harekete geçirmek için çalışmalar başlatmıştır. Akif, Milli Mücadele Dönemi'nde bundan sonra M. Kemal'in kamuoyu oluşturmadaki en büyük yardımcısı olmuştur (Kayhan, 2013: 2). Akif, sadece Balıkesir'de değil, 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasından sonra da Anadolu'nun değişik yerlerine giderek Kastamonu, Burdur, Konya, Antalya gibi şehirlerde konuşmalar yapmıştır. Mili Mücadele sırasında Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen ve Konya'da çıkan isyanları eleştirerek, bunların melun düşmanın işi olduğunu söylemiştir (Arslan, 2014:143-144). Konya isyanı sonrası 1920'nin Haziran ayında Akif'in de içinde bulunduğu Nasihat Heyeti Konya'ya gitmiştir. Akif Konya'nın camilerinde halka konuşmalar yapmıştır (Sarıhan 1996:113-114). Akif'in bu konuşması, Konya'da yayınlanan *Öğüt Gazetesi*'nde de yayımlanmıştır. Hatta Konyalılar, Akif'in konuşmalarından o kadar etkilenmişler ki onun bir süre daha kalmasını istemişlerdir (*Öğüt Gazetesi*, 3 Haziran 1920).

Mehmet Akif, nasıl ki Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda halkı düşman karşısında harekete geçirmek için vaazlar verdiyse, Milli Mücadele Döneminde de aynı amaçla vaazlar vermiş ve bunlardan ilki Balıkesir Zağanos Paşa Cami'ndeki vaaz olmuştur. Burada verdiği vaaz, Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Milli Mücadele'ye destek verilip, düşmana karşı hep birlikte hareket edilmesi açısından ilktir. Bu çalışmada bu vaaz üzerinde durulacaktır.

3-Mehmet Akif'in Balıkesir Zağanos Paşa Cami Vaazı

Akif'in, 23 Ocak 1920 Cuma günü Zağanos Paşa Camisinde verdiği vaaza yoğun katılımın olacağı beklenen bir gelişmeydi. Halk saatler öncesinden camiyi doldurmuş ve yer bulamayanlar dışarıya hasırlar sererek oturmuşlardır (Semiz, 2000: 401-402). Konuya başlamadan önce şunu belirtmek gerekir. Mehmet Akif, 20 yaşındayken hafız olmuştur. Bunun yanında tefsir alanında da kendini çok iyi yetiştirmiştir. O, gerek vermiş olduğu hutbelerde gerek vaazlarda bu yönünü sıkça kullanmıştır. Akif'in, yakın arkadaşlarından biri olan Mithat Cemal Kuntay'ın da belirttiği gibi Akif, bütün yaşamı boyunca kendisini Kur'an-ı Kerimle bütünleştirmiştir (Bağış, 2021: 219). Akif bu yönünü hayatına olduğu gibi vaazlarına da başarılı şekilde yansıtmıştır.

Mehmet Akif, vaazlarına Besmele çektikten sonra ele almak istediği konularla ilgili, Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayet/ayetleri okuyarak başlardı. Akabinde ise halkın anlayacağı şekilde bu ayetleri açıklardı (Aydar, 1996: 24). Akif'in bu yolu seçmesinin başlıca nedeni Anadolu halkının Müslüman olması ve Müslümanlığın ise halkı birbirine bağlayan en önemli kültürel etken olarak görmesine dayandırılabilir (Semiz, 2000: 405).

Akif, Balıkesir Zağanos Paşa Camisinde de bu âdetini bozmamış ve Ahzab suresinin 56. ayetini okuyarak vaaza başlamıştır: "*Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber' e salat ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salat edin, selam edin.*" (Ahzab/56). Akif, konuyla ilgili olduğu Al-i İmran suresinin 100-103. ayetlerinin de nüzul bilgisine de yer vermiştir (Tütün 2011: 61): "*Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.*" (Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran, 103)

Akif, bu sureyi okuduktan sonra tefsirini yapmamıştır. Hemen ardından daha önce yazdığı "*Alınlar Terlemeli*" adlı şiirini okumuştur. (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 183) Akif, normalde tefsirini yapardı fakat burada farklı bir uygulama yolunu seçtiği görülmektedir. Burada da halkın bütün dikkatini üzerine çekmek amacını taşıdığı görülmektedir. Ayrıca bu şiirde bir nevi yukarıdaki ayetin tefsirini şiirle de izah ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü şiirin tamamına bakıldığı zaman, Al-i İmran suresinin 103. Ayeti genel olarak açıklanmıştır. (Sebilürreşad, 1920, Sayı 458: 183)

Alınlar Terlemeli

Cihan altüst olurken seyre baktın, öyle durdun da,

Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda!
 Hayat elbette hakkın... Lâkin, ettir haykırıp ihkâk;
 Sağırdır kubbeler, bir ses duyar; dava-yı istihkak.
 Bu milyarlarca davadan ki inler dağlar, enginler;
 Oturmuş ağlayan âvâre bir mazlumu kim dinler?
 Emeklerken sabi tavrıyla topraklarda sen hâlâ;
 Beşer doğrulmuş etmiş, bir de baktın cevvi istilâ!
 Yanar dağlar uçurmuş gezdirir beyninde dünyanın;
 Cehennemler batırmış yüzdürür kalbinde deryanın;
 Deşer âfâkı, bir şeyler sezer esrâr-ı kudretten;
 Eşer âmâkı, izler keşfeder edvâr-ı hilkatten;
 Zemin mahkûmu olmuştur, zaman mahkûmu olmakta;
 O, heyhat, istiyor hâkim kesilmek bu 'd-u mutlaka!
 Tabiat bin çelik bâzûya sahipken, cılız bir kol,
 Ne kahır saltanat sürmektedir, gel bir bak da hayran ol!
 Hayır, bir kol değil, binlerce, milyonlarca kollardır,
 Yek-âhenk olmuş, işler, çünkü birleşmekte muztardır:
 Bugün ferdi mesainin nedir mahsulü? Hep hüsrân;
 Birer beyhûde yaşır damlayan tek tek alınlardan!
 Cihan artık değişmiş, infiradın var mı imkânı,
 Göçüp mamurelerden boylasan, hatta, beyâbânî?...
 Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hazır: devr-i cemiyet.
 Gebermek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyet.
 “Şu vahdet tarûmar olsun” deyip saldırma İslâm'a;
 Uzaklaşsan da imandan, cemaatten uzaklaşma!
 İşit, bir hükm-ü kat'î var ki istinafa yok meydan:
 “Cemaatten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan.”
 Nedir iman kadar yükselterek bir alçak ilhâdı,
 Perişan eylemek zaten perişan olmuş âhâdı?(Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 183).

Akif, 3 Ekim 1918 tarihinde yazmış olduğu *Alınlar Terlemeli* adlı yukarıdaki şiirini buraya kadar okumuştur. Şiir, Sebilürreşad'ın ilgili sayısında tespit edilebildiği kadarıyla bu şekildedir. Fakat Safahat'ta bu şiirin devamı vardır (Turinay, 2021: 841-842). Sebilürreşad'ın ilgili sayısının en başında şiirden bağımsız ama şiirin devamına ait şu iki mısra da alınmıştır.

Nasıl yekpâre milletler var etrafında bir seyr et?

Nasıl tevhid-i âhenk eyliyorlar, bak da al ibret! (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 183)

Akif, sadece vaaz vermiyordu. Vaazında öyle ifadeler kullanıyordu ki vaaz ile şiiri, şiirle meydanı, meydanla da camiye birleştiren kendine has bir anlatım tarzı sergiliyordu (Haksal, 2016: 12). Akif, vaaza başladığında ayet okuyup ardından da anlatacağı meseleyle ilgili kendi yazdığı şiiri okumasını, onun şiir dilini etkili bir şekilde kullanarak, toplumun sosyo-kültürel meselelerini çözmede bir araç olarak kullandığını söylemek mümkündür.

Akif'in ayet okuduktan sonra söylediği bu şiiri detaylı incelemek gerekir. Akif, "*Cihan alt üst olurken seyre baktın, öyle durdun da, Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda*" derken cemaatin duygularını kamçulamış ve onların silkelenmesini sağlamaya çalışmıştır. O, bu şekilde Müslümanların içinde bulunduğu acı durumu dile getirmiştir. O, bu şiirin ortalarında Müslümanların birliğinin öneminden bahsetmiş ve birlikten ayrılmanın zararlarını şu şekilde ifade etmiştir: "*Şu vahdet tarumar olsun deyip saldırma İslâm'a; Uzaklaşsan da imandan, cemaatten uzaklaşma! İşit, bir hükmü katî var ki istinafa yok meydan: "Cemaatten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan."* Ayrıca, Akif'in, bu beyitleri Kur'an ve sünnetten aldığı söylemek mümkündür. Akif, yine bu şiirinde, Müslümanların diğer milletlerin kendi aralarında nasıl birlik ve beraberliği sağladıklarından ibret alınmasını istemiştir: "*Nasıl yekpare milletler var etrafında bir seyret, Nasıl tevhidi ahenk eyliyorlar, bak da al ibret.*" Akif, artık şiirin sonlarına doğru geldiğinde, birliğini, beraberliğini kaybedenlerin, başka milletlerin egemenliğinin altında ezilmelerini acı bir son olarak ifade etmiştir (Turgay, 2012: 38-39).

Akif, bu şiirle bir nevi ayetin tefsirini yapmasına rağmen bu izahı daha da genişletmiştir. Akif'e göre; Müslümanların geri kalmasının sebebi, cihan çalışırken, inkılâp ve ilerlemeler gerçekleştirirken onların, sanki bir seyirci gibi bakmasından kaynaklanmaktadır. Akif, son senelerde, Müslümanların başına gelen bütün felaketlerin nedenini de buna dayandırmaktadır. Akif'in, burada son senelerde Müslümanların başına gelen felaketlerden kastının Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda alınan yenilgileri kastettiğini söylemek mümkündür. Çünkü bu yenilgiler sonucunda hem Osmanlı Devleti hem de halk maddi-manevi olarak büyük sıkıntılara düşmüştür. Hatta Akif'in, burada Müslümanlardan da yakındığı görülmektedir. Çünkü Müslümanların sadece dünya işlerine değil din işlerine de kayıtsız kaldığını söylemiştir. (Sebilürreşad, 1920, Sayı 458: 183). Akif, halk arasında kaderciliğin geniş şekilde yayılması sonucunda, insanların aktif değil pasif bir tutum içerisine girdiğini belirtmiştir. O, İslam dininin çalışmayı emretmesine rağmen, halkın kadercilik anlayışın getirdiği birçok hurafeler nedeniyle, Müslümanların dinin doğru değerlerinden saptığı gibi, çalışmayı da bıraktıkları ifade etmiştir (Öz, 2013: 144).

Akif'in devamında ise insanın en temel haklarından biri olan yaşama hakkı üzerinde durduğu görülmektedir. Adeta, yaşamak benim hakkımdır, bunu benden hiç kimse alamaz diyerek, bunu sloganlaştırmıştır. Akif, burada sadece Müslümanları kastetmemiş ve yaşama hakkının, Allah'ın bütün yarattıklarının en temel hakkı olduğunu vurgulamıştır. Onun, görüldüğü gibi vaazlarında herhangi bir milleti ve dini ötekileştirici bir dil değil, bütünleştirici bir ifade kullandığını söylemek mümkündür. Fakat Akif, yaşama hakkının önemini vurgulamasına rağmen haklı olmak ve hakkına sahip çıkmak ayrımının da anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Akif'e göre hakkına sahip çıkmak ancak kuvvetli olmak ile mümkündür. Kuvvetli olunmazsa, hangi milletin mahkemesine adalet aramak için gidilirse gidilsin, hak elde edilemez. Böylece, derdinizi kimseye duyuramazsınız hüsrana uğrarsınız. (Sebilürreşad, 1920, Sayı 458: 183)

Akif, vaazında ayrıca Müslümanların birbirleriyle birleşmekten başka kurtuluşa ermelerinin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Her ne kadar Batı'yı sevmese de onların birbirleriyle iyi ilişkiler kurup, güçlendiklerini ve büyük güçler olduğunu belirtmiştir. Akif, fikirlerini desteklemek için Batı üzerinden örnek vermenin lazım olduğunu düşünmektedir. Örnek olarak ise biz hala ayakta doğru düzgün yürümeyi beceremezken Berlin'den uçak kaldırıp Trabzon'a konduklarını; biz İstanbul'da denizde basit bir vapuru yüzdürmezken adamların denizaltı yapıp New-York'tan dalıp, Hamburg'dan çıktıklarını söylemiştir. Akif burada "Ey Müslüman" şiirine de tekrar bir atıf yapmış, Batılıların birleşip, gece gündüz demeden çalıştıkları için bunu başardığını ifade etmiş ve bütün bunlar olurken ise Müslümanların sadece bir seyirci gibi izlediğinin altını bir kez daha çizmiştir. Akif, örtülü olarak olarak Müslümanların tembelliğine de atıf yapmıştır. Müslümanlar uzun yıllardır çalışmayı bıraktığı için Avrupalıların çalışkan olduklarını vurgulamıştır. New York ve Berlin örneği üzerinde onların denizin

dibinde bile gemi yüzdürüp, göklerde ise ordular dolaştırdıklarına değinmiştir. Akif, artık birleşmenin, ayrı gayrı olmamanın önemini de vurgulamıştır. Batı örneği üzerinden verdiği örnekte onların bu sayede güçlendiklerini söyleyerek demek ki birleşmenin zaruret olduğu çıkarımını yapmıştır (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 184). Akif, halkın anlayacağı ve Batının ne kadar ileride olduğunu gösteren, ‘deniz dibinde gemi yüzdüren, göklerde ordular dolaştıran’ örneğini sonraki vaazlarında da sıkça kullanmıştır. Kastamonu Nasrullah Camisinde verdiği vaazda da bu örnek vardır (Şahin 2017: 318). Akif bundan sonra vaazında ağırlıklı olarak Müslümanların birleşmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Akif’in, hem bu vaazında hem de bütün vaazlarında olduğu gibi Batıyı ve Batı üzerinden daha çok Berlin’i örnek gösterdiği görülmüştür. Çünkü o 1914 yılının Aralık ayı başlarında Berlin’e gitmiş ve burada dört aya yakın bir süre kalmıştır. Bu zaman zarfında Almanya’nın birçok yerini gezmiş ve Alman halkını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Akif, Almanya’nın fabrikalarını gezmiş, Almanların nasıl çalıştığını görmüş ve iş ahlaklarındaki disiplinin ne derecede iyi olduğuna da hayran kalmıştır. Berlin üzerinden Batı’nın ulaştığı teknik düzeyinin dünyaya göre oldukça ileri bir seviyede olduğunu görmüştür. Akif, Berlin’den döndüğünde burada gördüklerini Berlin Hatıraları adıyla şiirleştirmiştir (Yerguz, 1997: 70-75). Akif, ağırlıklı olarak Almanların birlik ve beraberlik içinde çalışmasından dolayı kuvvetlendiklerini, Osmanlının ise tefrikaya düştüğü için parçalandığını belirtmiştir (Düzdağ 1997: 59). Ayrıca bu şiirde Berlin ve İstanbul’u karşılaştırmıştır. Akif, İstanbul’da bulunan sokakların, otellerin ve tren istasyonlarının bakımsızlığından, pis olmasından bahsederken Almanya’da ise bunların tam aksi olduğunu anlatmıştır. Onun verdiği bu karşılaştırmayı Karakoç, şiirle düşünme olarak değerlendirmiş ve Berlin Hatıraları adlı şiirin ne derece güçlü olduğuna atıf yapmıştır (Karakoç, 2020: 46).

Bu nedenle onun vaazlarına sıkça Batı üzerinden Berlin örneğini vermesi tesadüf değildir. Akif, Berlin ve Necid seyahatlerinin sonunda Batı ve Doğuyu iyi bir şekilde tanımış, buradan edindiği farkındalığı hem Zağanos Paşa Camisinde hem de Nasrullah Paşa Camisinde verdiği vaazında dile getirmiştir. Kendisinin, Avrupa, Asya ve Afrika’yı dolaştığını belirterek, buralarda Avrupalıların zayıf milletleri esaretleri altına alarak, onlara karşı zulmedip, hakaret ettiklerine değinmiştir. Bu milletlerin içler acısı durumunu görünce, aklımı başıma aldım, demiş ve kendi milletinin de böyle olmaması için uyanık olmaları gerektiğini söylemiştir. Akabinde ise Batılıların, sadece ilim ve bilimlerinin alınması gerektiğinin altını çizmiş ve Batılıların verdiği sözlere ise asla inanılmaması gerektiğini vurgulamıştır (Yaman, 2021: 271).

Akif, Batı üzerinden verdiği örneği iyice anlaşılması için detaylı olarak izah etmiş ve bunların birleştiği için başarılı olduğunu yinelemiştir. Çünkü bunların diğer milletler karşısında başarılı olmanın tek yolunu birleşmek olarak gördüklerinin altını çizmiştir. Akif, burada tekrar bu zamana kadar Müslümanların bir türlü birleşemediğinden yakınmıştır. Müslümanların niçin birleşemediğini, birleşmeyi zaruret olarak görmemek ve bir türlü birleşme cihetine yanaşmamak gibi iki nedenle açıklamıştır. Hâlbuki bütün işlerin ancak birleşmekle elde edileceğini, fabrikaların, demir yollarının, limanların, hastahanelerin, camilerin, mekteplerin, ticaretlerin, hatta vatani savunmak için kullanılan cephanelerin de ancak bu sayede elde edileceğini söylemiştir. Akif, halkın daha iyi anlaması için, artık, tek adamın gece gündüz çalışsa bile hiçbir şey elde edemeyeceğini, onun çalışmasının sonucunda akıttığının ter değil gözyaşı gibi akıp gidip, hiçbir fayda vermeyeceği örneğini vermiştir. Bunun için tek alının değil binlerce alının bir araya gelip terlemesi sonucunda ortaya bir eser çıkacağını belirtmiştir (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 184). Akif özellikle Müslümanların birleşememe sorununu dış kaynaklı değil de bizzat iç kaynaklı bir durum olarak nitelendirdiği görülmüştür. Ayrıca Akif, düşmanı yenmek için gerekli olan vasıtalara sayarak, bunlara da ancak cemiyetler ve şirketler kurarak ulaşılacağını ifade etmiştir.

Akif artık dakikalardır alt yapısını hazırladığı ve halka asıl demek istediği noktaya gelmiştir. Mademki tek bir başımıza yaptığımız bütün her şeyin bir kıymeti yoksa biz de aramızda birliği temin edip, topluca çalışmaya başlamalıyız demiştir. Akif, birleşmeyi bir cemaate benzetmiş ve bu cemaatin çoğalması için herkesin çalışması gerektiğini vurgulamıştır. Akif, her ne kadar Müslümanların bir türlü birleşemediğinden yakınsa da suçu tamamen Müslümanlarda görmemiştir. Çünkü yabancıların, kendi aralarında birleşip, asırlardır Müslümanlar arasına fitne, fesat, ayrılık tohumları attığı için bu durumu

Müslümanların birleşmesine engel olan en temel neden olarak göstermiştir. Akif, artık bu durumun bilindiğini ve herkesin gözünü açıp, ufak tefek sebeplerle birbirine küsmemeleri gerektiğini belirtmiştir. Nitekim uzun zaman önce gözümüzü açsaydık bugün yaşadığımız felaketleri yaşamazdık demiştir. Akif, burada herkesin anlayacağı güzel bir örnek vermiştir. Şu an geçmişe esef edip ağlayıp sızlamanın artık bir önemi kalmadığını, ancak maziden örnek alınıp aynı hatalara düşülmemesinin gerektiğini ifade etmiştir. Akif, tekrar yaşama hakkının önemine atıf yapmıştır. Eğer Müslümanların yaşamak istiyorlarsa ağızlarından çıkacak her söze dikkat etmeleri gerektiğini, birleşmeye engel olacak sözler sarf etmemelerini tembihlemiştir. Akif, eğer yaşam hakkı kaybedilirse, hiçbir ehemmiyetleri kalmayacağını hayvan örneği üzerinden anlatmıştır. Çünkü Batı kendilerini hayvan gibi kendileri için çalıştırır ve sırtlarından menfaat elde ederler. Akif, bu hayvan örneğini daha da genişleterek halkın anlaması için somut bir örnek vermiştir. Batının, Dünyanın her yerinden çeşitli renklerde mahkûm ettiği milletlerin sırtından menfaat elde ettiğine değinmiştir (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 184).

Akif'in çeşitli renklerdeki milletlerden kastının Asya ve Afrika halkları olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Akif daha sonra Kastamonu Nasrullah Camisinde verdiği vaazında hem Asya'yı hem de Afrika'yı dolaştığını ve burada yaşayan insanlara Avrupalıların nasıl eziyet ettiklerini gördüğünü söylemiştir. Akif, burada kendisini de eleştirmiştir. Bir zamanlar Avrupalıların ortaya koyduğu eserler ile insaniyetlerini ölçme yanlısına düştüğünü ancak tecrübesi sayesinde Avrupa'nın insaniyete haiz olmadığını anladığını söylemiştir. Avrupalıların sözü ile özünü aynı olamadığının da altını çizmiştir. Hatta Akif onların bu halini gördükten sonra kendine çeki düzen verip aklını başına aldığını belirtmiştir (Şahin, 2017: 316). Bu nedenle Akif, Batı medeniyeti, her ne kadar ilim ve teknikte büyük gelişmeleri yakalasa da bu durumun onları ahlaki olarak etkilemediğinin belirtmiştir. Bu nedenle Batının elde ettiği maddi terakkileriyle insana bakışlarını bir tutmamak gerekir. Çünkü ona göre, Batı insaniyetten uzak, ahlâk anlayışlarında sorunlar olan bir medeniyettir (İmamoğlu, 2010: 167). Akif'in, Batı konusunda halkı aydınlatarak dengeyi sağladığı görülmektedir. Çünkü ilk başta Batı'nın çalıştığı için şimdi başarılı olduğunu belirtirken, onların ahlak ve insan ilişkilerinde tam tersi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Akif'in, burada çalışmanın ilk başında belirtildiği gibi Erzurum Kongresinde bazı kişilerin Batının manda-himayesine girmek fikirlerine atıf yaptığı da söylenebilir. Çünkü Batının insanlıktan uzak tavırlarını anlatarak, bu noktaya halkın dikkatini çekme amacı taşımaktadır.

Ayrıca Akif'in burada, kendi dini görüşünü ve milli düşüncesini devre dışı bırakarak daha geniş bir perspektiften baktığı söylenebilir. Batının sadece Müslümanlara değil, bunun yanında fakir ve güçsüz olan milletlere de zulm ettiğine, onları sömürdüğüne değinmiştir. Bu nedenle o zulme kim uğrarsa uğrarsın, onların dinine milliyetine bakmadan yardım edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Akif, vaaz verirken dünyanın toplumsal meselelerini de göz ardı etmemiş ve bunlara evrensel boyutlardan bakabilmiştir. Böylece Akif, zalim ile mazlum milletler tabirini kullanmış, Batıyı zalim, diğerlerini de mazlum milletler olarak göstermiştir. Bütün bunları belirttikten sonra insanları zulüm karşısında birleşip, ortak hareket etmeye davet etmiştir.

Akif, vaazında sık sık karşılaştırmalar yaparak, geçmişle gelecek arasında bağ kurmaya çalışmış ve bu şekilde halkın geçmişten ders çıkarmasını sağlamıştır. Akif, geçmişte yaşanan sıkıntılardan dolayı geleceğe de karamsar bakılmaması gerektiğini belirtmiş ve geçmişe mukabil yeise yani ümitsizliğe kapılan ve bu nedenle azmi bırakıp çalışmayanlara karşı çıkmıştır. Akif'e göre, Müslümanların Batıdan geri kalmasının bir sebebi de kendilerinden önce yaşayan kişilerdir. Akif vaazının devamında ise Müslümanların bu durumda olmasına neden olan bu kişileri de şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Doğduğumuzdan itibaren ana babalarımızın, hocalarımızın, siyasilerimizin ve şairlerimizin gelecek için ümit adına bir şey söylemediklerinden hayıflanmıştır. Üstelik hiçbir ümit vermedikleri gibi, biz çok zor günler yaşadık, siz ise daha zor günler göreceksiniz diyerek, bizi iyice karamsarlığa ittiklerini belirtmiştir. Akif, keşke büyüklerimiz öyle diyeceğine bize, eğer siz gece gündüz çalışırsanız bu memleket kurtulur deselerdi demiştir. Akif, asla yeise düşülmemesi gerektiğini de vurgulamış ve Kur'an-ı Kerimin birçok yerinde yeisten ve azimsizlikten sakınılması gerektiğini belirten ayetler olduğunu söylemiştir. (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 184) Ayrıca Akif'in, yukarıda saydığı isimlerin istikbal adına ümit vermediğini söylemesiyle, geçmişten o güne kadar gelen bir hatayı da işaret etmiştir.

Yapılan bu büyük hatanın ise Müslümanların uzun yıllardır sınırlarını uyuşturduğunu belirterek, yerine azimsizlik ile ümitsizlik aşladığını ifade etmiştir (Turgay, 2012: 40).

Akif, cemaati etkilemek için tekrar Kur'an-ı Kerim ayetinden örnek vermiştir: *“Ey oğullarım! Gidin Yusuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.”* (Yusuf, 87). Akif, Allah'tan ümit kesmenin küfür sayılacağını belirttiikten sonra yine bir Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Hz. İbrahim örneği üzerinden şu ayetleri okumuştur:

“Onlara İbrahim'in misafirlerini hatırlat. Onun yanına girip selam vermişler ve O da, “doğrusu biz sizden korkuyoruz” demişti. “Korkma dediler, biz sana bilgili bir çocuk müjdeliyoruz”. İbrahim, “Üzerime yaşlılık çökmüş olmasına rağmen bana böyle bir müjde getiriyorsunuz öyle mi? Peki (çocuğum olamayacağına göre) bana neyi müjdelemiş oluyorsunuz?” dedi. “Sana gerçeği müjdeledik. Sakın ümitsizliğe kapılanlardan olma” dediler. “Haktan sapmış olanlardan başka kim Rabbinin rahmetinden, ümit keser?” dedi. (Hicr, 51-56) (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 184)

Akif, burada ümitsizliğe düşmenin ve Allah'tan ümidi kesmenin küfür sayılacağına işaret etmiş ve halkın iyice anlaması için Kur'an-ı Kerim'den çeşitli ayetler okumuştur. Akif'in, bu ayetleri de bilinçli seçtiğini söylemek mümkündür. Çünkü örnek alınması gereken Peygamberler üzerinden anlatarak halkın konunun ne kadar hassas olduğunu görmelerini sağlamıştır.

Akif, tekrar yeise düşmemek ve azimle çalışmak temalı bir konuşma yaparak halkın anlaması için çaba sarf etmiştir. Allah'tan ümit kesmenin haram olduğunu vurgulamıştır. Hatta sadece haram değil Allah'a şirk koşmak anlamına geldiğinin altını çizmiştir. Akif, burada Müslümanlara yeise düşmemek için bir de reçete vermiştir. Vaazın en başından itibaren ifade ettiği gibi bunun yolunun çalışmaktan geçtiğini söylemiştir. (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 185) Sözüünü daha da güçlendirmek için Kur'an-ı Kerim'den “Allah yolunda, hak yolunda mücadele edenler için tevfiik, hidayet mev'uddur, muhakkaktır.”(Ankebut, 69) ayetini okumuştur.

Akif, vaazın burasında da halka bir örnek daha vermiş ve bu dünyada hiçbir şeyin güvenilir olmadığına değinmiştir. Sözlerine açıklık getirerek ne servet, ne sıhhat, ne akıl, ne ilim ve ne de ahlâka hiçbirine güvenilemeyeceğini belirtmiştir. Çünkü bunların bir anda yok olabileceğini sadece kalacak olanın ise Allah'ın inayeti ve merhameti olduğunu söylemiştir. Akif, öyleyse Allah'ın emirlerine uyun, O'nun yapma dediklerini yapmayın demiştir. Akif, bundan yola çıkarak tekrar sözlerini Müslümanların birleşip, çalışmasına getirmiş ve Müslümanların el ele vererek hem dünya hem de ahiret için çalışması gerektiğini söylemiştir. (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 185) Akif, öncesinde olduğu gibi burada da dünya hayatının ahiret hayatından bağımsız olmadığını defaatle vurgulamıştır. Ona göre, ahiret hayatı ancak bu dünyadaki yaşam ile önem kazanır. Bu nedenle, dünya hayatının küçümsenip, hafife alınmasını eleştirmiştir (Öz, 2013: 153).

Akif, Hz. Muhammed dönemine atıf yaparak, bundan 1300 sene önce 25 yıl içinde İslam dininin ve ümmetinin büyüüp, bir nur gibi bütün dünyayı kapladığına işaret etmiştir. İslam dininin çok kısa sürede büyümesinin nedeninin ise Ashab-ı Kiram olarak belirttiği sahabenin, elbirliğiyle çalışmalarına bağlamıştır. Akif, İslam gelmeden önce Arapların birlik içinde olmadığını, birbirleriyle kavga edip kanlı savaşlar yaptığını ifade ettikten sonra İslam'la beraber hepsinin birleşip, el ele çalışarak büyüüp güçlü olduğunu vurgulamıştır (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 185). Akif, hicri takvime göre Hz. Muhammed'in Peygamberlik süresinin hemen hemen 25 seneye tekabül ettiğini belirterek, bunun sanki yirmi beş bin yıl kadar bereketli olarak ifade etmiştir. Çeşitli kavimlerden Müslüman olan kişilerin İslâm dini altında bir araya gelip, çalışıp yükseldiğini söylemiştir (Bağış, 2021: 227). Görüldüğü gibi Akif burada da birlik ve beraberliğini önemine bir kez daha atıf yapmıştır.

Akif, Ashab-ı Kiram ile ilgili dikkat çekici şöyle bir örnek daha vermiştir. Camide olduklarından dolayı vaaz dinleyen halkı da yakından ilgilendiren bu örnek tam yerinde olmuştur. Akif, onlara, Ashabı Kiramın giydiği elbiselerin sadece omuzlarının eskidiğini ve bunun neyden kaynaklandığını sormuştur.

Soruyu yine kendi cevaplamış çünkü onlar bütün namazlarını cemaatle kıldıkları için, safâ dururken omuzları birbirine iyice değer, aralarından hava bile geçmezdi demiştir. Hatta onlardan bunu İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in istediğine atf yapmış ve Peygamberin cemaati arasında birlik ve beraberliği bu şekilde sağlamlaştırmaya çalıştığını belirtmiştir. (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 185)

Akif, nasıl şimdi Batının Müslümanların arasına fitne fesat soktuysa o zaman da Yahudilerin Müslümanları birbirine düşürmeye çalıştığı bir örnek vermiştir. Bu misale göre, Medine'de bir Yahudi, önceden kan davalı olan ve hep bir biriyle savaşan ama İslam dini sayesinde Müslüman olup, bir birbirleriyle kardeş olan Evs ve Hazrec kabilesine gidip, geçmişteki vukuatlarını anlatarak onları birbirine düşürüp, kavga çıkarmıştır. Bu öyle ileri boyuta taşınmıştı ki bu iki kabile muharebe etmek için hazırlığa başlamışlardır. Hz. Muhammed bunu haber alınca ashabının, kendi hala hayattayken, cahiliye döneminde olduğu gibi tekrar kavga etmeye başladıklarından üzülmüştür. Onlara, *Allah'tan korkup, akıllarını başlarına almaları gerektiğini söylemiştir* (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 186). Akif, Peygamberin bu sözlerinden sonra Müslümanlar yaptığı hatayı anladılar, ağladılar ve birbirlerine sarılarak barıştılar demiştir. Akif, bu sırada Ali İmran Suresi'nin 100-103. ayetlerinin nazil olduğunu belirterek, bunların mealinin şu şekilde açıklamıştır: (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 185)

“Ey Müslümanlar, kendilerine sizden evvel kitap gönderilenlerden bir kısmına uyacak olursanız siz şeref-i iman ile müşerref olmuşken onlar sizi yeniden küfre sokarlar. Ya siz henüz aranızda Cenab-ı Hakkın âyet-i celilesi okunup dururken, Allah'ın Peygamberi içinizde yaşıyorken, nasıl bu suretle küfür yolunu tutarsanız? Kim Allah'ın gönderdiği rabıtaya sımsıkı sarılacak olursa doğru yolu bulmuş olur. Ey Müslümanlar, Allah'tan nasıl korkmak icab ederse öylece korkunuz! Ve ancak Müslüman olarak Müslümanlıkta can veriniz. Sonra, hepiniz birden habl-i ilahiye sımsıkı sarılınız. Sakın aranızda ayrılık gayrılık girmesine meydan bırakmayınız. Allah'ın hakkınızdaki nimetini düşününüz. Hani sizler birbirinize düşman idiniz; Cenab-ı Hak kalplerinizi feyz-i İslâm ile birleştirdi de O'nun saye-i nimetinde kardeş oldunuz. Hani sizler bir zaman ateş çukurunun ta kenarına kadar gelmişsiniz de Cenab-ı Hak sizi oradan kurtarmıştı. İşte, belki tarik-i hidayeti bulursunuz diye” (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 186)

Akif'in, bu ayetleri bilinçli seçtiğini söylemek mümkündür. Çünkü bu ayetlerde, genel olarak Müslümanların İslam düşmanlarının kurduğu planlara düşmemesinin, onların Müslümanlar arasında çıkarmak istediği fitne, fesat ve tefrika vb. gibi kötü hasletlerden korunması gerektiğini anlatmaktadır. Akif, bu ayetleri okuyarak Kur'an'da birlik ve beraberliği sağlamanın önemine işaret eden ayetler olduğunu anlatmak istemiştir (Turgay 2012: 41). Akif'in yakın arkadaşı olan Eşref Edip'in söylediğine göre onun sık sık tefrikadan uzak durulması gerektiği söylemini dillendirmesindeki nedenlerden birisi de; bu sıralarda Abdullah Cevdet ve Mahmut Şerif Paşa gibi kişilerin, doğudan on altı vilayete muhtariyet verilmesini talep ederek, Milli Mücadele'yi engellemek isteme gayeleridir (Kayhan, 2013:173).

Akif, 1300 sene önce inen bu ayet-i kerimelerin kıyamet gününe kadar baki olduğunu belirttikten sonra, bu ayetlerin nüzulüne neden olan vakanın günümüzde de hala tekrar ettiğinin altını çizmiştir. Bundan yola çıkarak Müslümanların kendi aralarında ayrılığa sebep olacak hadiselerden kaçınmaları gerektiğinin önemine dikkat çekmiştir. Akif, sözünü o günlerde çok etkili olan ve Müslümanlar arasında ayrılığa neden olan Fırkacılık ve Komitacılık yapılmasına getirmiştir. Bunların artık bırakılıp hep birlikte el ele vatanın müdafaa edilmesi gerektiğinin önemini işaret etmiştir. Akif, artık Müslümanların başkasından insaniyet beklemenin faydasız olduğunu görerek, eğer birleşip çalışmazlarsa kıyamete kadar zillet içinde yaşayacaklarını anladıklarını söylemiştir. Akif, Müslümanların asırlardan beri uyduğunu fakat şimdi uyandıklarını ve dünyayı anlamaya başladıkları durumuna sevinerek şükretmiştir. Çünkü bu sayede Müslümanların silkinip, İslam'ın asırlar önce kaybettiği kudretini geri alacaklarını vurgulamıştır (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 186).

Akif, kavmiyetçilik fırkacılık vb. gibi toplumun birleşmesini engelleyen yabancı unsurlara her daim şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre bunlar, Osmanlı toplumunun temelini sarsmıştır. Hatta yine

bunda ısrar edilirse yabancıların topraklarını ele geçirmesi hiçten bile değildi (Bağış, 2021: 225). Akif, cemaate seslenerek, şimdi söyleyeceğim noktaya son derece dikkat etmelisiniz diyerek, söyleyeceği sözlerin çok önemli olduğunu belirtmek amacını taşımıştır. Yapılan bütün bu çalışmalardaki herkesin tek gayesinin din ve vatani kurtarmak olduğunu, hepsinin anlamasını istemiştir. Akif, tekrar Müslümanların ayrılığa düşmesine neden olabilecek fırkacılık, menfaatçılık, komitacılık faaliyetlerini sıralayarak, bunların bırakılması gerektiğini, eğer bırakamıyorlarsa da sadece içlerinde kalması gerektiğinin önemine işaret etmiştir. Çünkü bütün bunların Müslümanların vahdetini sarsacağı için, ayrılıklara neden olacak her şeyden sakınılması gerekmektedir (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 186).

Akif'in vaazlarında bu hususa özellikle dikkat çekmesinde Milli Mücadelenin bir İttihatçılık hareketi olarak görülmesine karşı çıkmasından ya da böyle görülmesini istememesinden kaynaklanmaktadır. Akif'in bu vaazda dikkat çekmeye çalıştığı konulardan birisi de fırkacılık ve komitacılık meseleleri olmuştur. Konunun başında da belirttiğimiz gibi, Anadolu'da ortaya çıkan Milli Mücadele hareketi bazılarınca İttihatçılık olarak adlandırılmış, Akif, buna karşı çıkmıştır. Bu nedenle Akif'in bu söylemleri sıkça kullanarak, Milli Mücadele aleyhinde ortaya çıkabilecek yanlış anlaşılmalara önünü kapatma amacı taşıdığı söylenebilir.

Akif, herkesin kendi üzerine düşen vatan vazifesini yapmasının dinin gereklerinden biri olduğunu, bu konuda ihmal göstermenin caiz olmadığını belirtmiştir. Akif, artık ya var olmak ya da yok olmak eşliğine geldiklerine işaret eden sözler sarf etmiştir. Çünkü artık düşmanın kapıya kadar dayandığını, bırakın mallarını gasp etmeyi artık namuslarına göz diktiğini söylemiştir. Akif burada vatan ve namus kavramlarını iç içe kullanarak ne kadar önemli olduğunu vurgulamak istemiştir. Bu durumda hiç kimsenin oturmaması gerektiğini söyledikten sonra düşmana karşı kadın, erkek, çoluk, çocuk, genç, ihtiyar demeden herkesin savaşması gerektiğini ifade etmiştir (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 186). Hatta Akif vatani savunmak gerektiğine değinerek, bunu dine ait bir borç olarak nitelendirmiştir. Akif, sonrasında ise meselenin ehemmiyetine vurgu yapmak için, vatan savunmasının farz ibadet olduğunu belirtmiş ve bu farzı yerine getirmede en ufak ihmalkârlık göstermenin ise dinen uygun olmadığını söylemiştir (Bağış, 2021: 230).

Akif, vaazını bitirmeden önce kendisini dinleyen Balıkesir halkını onore etmek için onların geçmişine atıf yaparak, kahraman Karesi ecdadının torunları olduğunu söylemiştir. Siz de ecdadınıza layık olduğunuzu ispat ederek vatan için savaşın demiştir. Akif'in, Balıkesir'in Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele hareketine öncülük ettiği gerçeğini de unutmadığı görülmektedir. Onların, diğer vilayetlere öncülük etme şerefini kazandıklarına değinmiştir. Akif, sözlerini bitirmeden önce, inşallah vatanımız bağımsız ve müreffeh olarak ebediyete kadar baki kalır demiş ve konuşmasının en sonunda dua ederek vaazı tamamlamıştır (Sebilürreşad 1920, Sayı 458: 186).

4-Mehmet Akif'in, Zağanos Paşa Camisinde Verdiği Vaazının Etkileri

Akif'in, verdiği vaazlara öncesinde bir hazırlık yapmadan çıktığı ve irticalen konuştuğu bilinmektedir. Daha çok, o vaazlarına duygu yüklü biri olarak çıktığı izlenimini vermiştir. Bu durum Zağanos Paşa Camiinde de böyle olduğu görülmüştür. Akif'in Balıkesir vaazında Kur'an-ı Kerim'i temel aldığı, hiç hadis kullanmadığı görülmektedir (Karabacak, 2014: 582). Akif, vaazında yeise düşmenin ve ümitsizliğe kapılmanın haram olduğuna dair ayetleri okuyarak bunları detaylı açıklamıştır. Akif'in özellikle Fırkacılık ve kavmiyetçiliğin artık bırakılarak, vatanın düşmana karşı müdafaa edilmesi için çalışılması gerektiğini vurgulamıştır. Akif, vaazında toplam dokuz ayete yer vermiş ve defaatle birlik ve beraberliğin önemine değinmiştir. Akif'in bu vaazı, Balıkesirlilerin gayretini arttırmış ve maneviyatını yükseltmiştir. Akif, burada verdiği vaaz ile ilk defa fiilen Milli Mücadele'ye katılmıştır (Tütün, 2011: 61).

Akif, kürsüde bir saate yakın vaaz etmiş fakat halk hiç sıkılmamıştır. Halk, Akif'i çok dikkatli bir şekilde dinlemiştir. Akif, vaazda gayet veciz ifadelerle konuşmuş, bundan dolayı hem milleti galeyana getirmiş hem de ruhları coşturmuştur. Akif, Milli Mücadele Dönemi'nde verdiği ilk vaazında, Milli Mücadeleye inanmayan kişileri bile ikna etmiştir (Büyüker, 2013: 52). Hatta halk üzerinde Akif'in vaazı o kadar tesirli olmuştur ki halk heyecanla ve gözyaşları içinde onu dinlemiştir (Semiz, 2000: 405).

Akif, kürsüden dua edip indikten sonra halk etrafını sarmış ve onun elini öpmek için adeta birbirleriyle yarışmışlardır. Vaazı dinleyenler de Akif'te ağlamış ve birbirlerine sarılmışlardır. Düzdağ'ın aktardığına göre, bazılarınca Akif'in Balıkesir'e gitmesi ve vaaz vermesi, hayatındaki en önemli ve şerefli olay olarak nitelendirilmiştir (Düzdağ, 1997: 86-87). Hatta bazı kişilerce bu vaaz “*tunç bir hitabe*” olarak adlandırılarak, halkın kulaklarında çınladığı belirtilmiştir (Kayhan 2013: 178). Mehmet Akif'in bu vaazının tamamı 11 Şubat 1920 tarihinde “Mev'ize:Üstad-ı Muhterem Mehmed Akif Beyefendi'nin Karasi'de Zağnos Paşa Cami-i Şerifi'nde İrad Buyurdıkları Mev'izenin Hulasası” başlığıyla Sebilürreşad'ın 458. sayısında yayımlanmıştır. Akif'in, kendisini çok iyi yetiştirdiği iyi bir hatip olduğu bilinen bir durumdur. O her ne kadar İslamcı bir şair olarak tanınsa da ve İslamcı dergiler diye nitelendirilen Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad'ın başyazarlığını yapsa da Zağanos Paşa Camiinde bunların yanı sıra bir kimliğini daha ön plana çıkarmıştır. O da milliyetçiliktir. Anlattıklarıyla ve verdiği örneklerle adeta milli bir karaktere bürünmüş ve halkı artık elde kalan son toprak olan Anadolu'nun ebedi İslam ve Türk yurdu kalması için son bir fert kalana kadar mücadele etmeye çağırmıştır. Bundan önceki vaazlarında da yer yer milliyetçilik temasını kullansa da artık bu vaazında belirgin bir şekilde ele almıştır. Milli Mücadele boyunca verdiği bütün vaazlarında da din ve millet kimliğini iç içe anlatan vaazlar vermiştir.

Mehmet Akif'in Balıkesir Zağnos Paşa Camisinde verdiği vaazın, dönemin koşullarından dolayı o günlerde çokça basılıp Anadolu'da dağıtıldığına dair bir bilgi yoktur. Fakat bu vaaz onun, 7-8 ay sonra Kastamonu'nun merkezinde yer alan Nasrullah Paşa Camisindeki vermiş olduğu vaaz da dahil edilerek, Sebilürreşad'ın Kastamonu Matbaasında basılan 464. nolu sayıda yayımlanmıştır. İki vaazı da halk üzerinde büyük tesir meydana getirmesi ve rağbet görmesinden dolayı, bu 464. sayı birkaç kere bastırılmış, hem Anadolu'da halka hem de cephelede askere gönderilmiştir. Bunun dışında ise el-Cezîre Kumandanı olarak görev yapan Nihad Paşa, bu vaazları müstakil bir risale olarak neşredip, kumandanlık yaptığı sahada yer alan Elaziz, Diyarbakir, Bitlis ve Van vb. gibi vilâyetlere göndermiştir. Ayrıca bu risale, cephelede bulunan askerlere de dağıtılmıştır (Karabacak, 2014: 571-572). Anlaşılan odur ki bu sayede halkın ve askerinin moralini yüksek tutarak, maneviyatı artırılmıştır.

Mehmet Akif, Balıkesir vaazından sonra İstanbul'a geri dönerek, Milli Mücadele için çalışmalarına devam etmiştir. O, İstanbul'da kurduğu temaslara, Sebilürreşad'da yazdığı yazılarla Milli Mücadele lehine büyük katkı sağlamıştır. Fakat Akif'in Zağanos Paşa Camisinde verdiği vaazın, hem halkı çok etkilediği hem de Milli Mücadele'ye yoğun destek verilmesini sağladığı için, o, İtilaf Devletleriyle, İstanbul Hükümeti'nin göz hapsine alınmıştır. Üzerindeki baskı giderek artmış, Sebilürreşad'da çıkan yazıları sansüre uğramıştır. Artık Mehmet Akif, Milli Mücadele'ye İstanbul'da destek veremeyeceğini anlamış ve Anadolu'ya/Ankara'ya geçme kararı almıştır (Şahin, 2017: 313; Arslan, 2014: 143). Böylece Akif, İstanbul'da toplumun sesiyken bu vaaz sonucunda milletin sesine dönüşmüştür. Bütün bu gelimeler bize göstermiştir ki Akif'in, Milli Mücadele'nin başlarında verdiği bu vaaz ve kamuoyunda/halkta oluşturduğu etkisi çok önemlidir. Onun bu vaazı nasıl halkta büyük tesir oluşturmuşsa, İtilaf Kuvvetleri ve İstanbul Hükümetinde de tedirginlik meydana getirmiştir.

Aynı zamanda Akif'in damadı olan Ömer Rıza Doğrul, Akif'in Milli Mücadele sırasındaki yaptıkları hakkında bir değerlendirme yapmış ve istiklalın Türk milletinin de hakkı olduğunu bütün dünyaya gösterdiğini ifade etmiştir. Doğrul, Akif'in verdiği bütün vaazların, halk tarafından sessiz ve çok dikkatlice dinlendiğini belirtmiş ve hatta Milli Mücadele'ye inanmayan kişilerin bile onu dinledikten sonra inanıp, bu harekete destek verdiğini vurgulamıştır. Akif, vaazlarıyla duymayanlara duyurmuş, görmeyenlere gördürmüş ve uykuda olanları uyandırmıştır. O, Milli Mücadele'nin zaferle taçlandırılmasında maddi ve manevi olarak büyük katkılar sağlamıştır. Bu nedenle Akif 'e Milli Mücadele'nin manevi kahramanı sıfatı verilmiştir (Doğrul, 1944: 192). Ayrıca Akif'in Milli Mücadele Dönemi'nde verdiği bu ilk vaaz, onun sonraki vaazlarına da kaynak teşkil etmiştir. Akif'in aynı yılın sonlarına doğru Kastamonu Nasrullah Paşa Camiinde verdiği vaazda da aynı ve benzer ifadelerle sıkça karşılaşmıştır. Bu oldukça tabii bir durumdur. Çünkü Milli Mücadele Dönemi'nde ona göre tek mesele İslam dinini doğru anlamak ve yaşamak, birlik-beraberlik, düşmanı vatandan atmaktır.

Sonuç

Akif, hem Balkan savaşlarını hem de Birinci Dünya Savaşı'nı görmüştür. Burada Müslümanların ve Türklerin çektiği maddi-manevi sıkıntılardan etkilenmiştir. Akif, Mustafa Kemal Paşanın 19 Mayıs 1919'da Samsun'da başlattığı Milli Mücadele Hareketini olumlu karşılamış ve kendisi de artık bir şeyler yapmasının elzem olduğuna karar vermiştir. Akif'in hem kalemi güçlü hem de sözleri tesirliydi. Bu nedenle halk üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktaydı. Ayrıca halk Akif'i yakından tanıyor ve seviyordu. Akif, 23 Ocak 1920 günü Balıkesir'e gelmiş ve oranın en büyük merkez camisi olan Zağanos Paşa'da vaaz vermiştir. Balıkesirliler, Akif'in vaazına büyük katılım sağlamış ve cemaat cami içine sığmayarak sokaklara taşmıştır. Akif, bir saatlik vaazında halk üzerinde büyük tesir meydana getirmiştir. Akif'in milli ve dini temalı bu vaazında Müslümanların birlik içinde olup, el ele vererek çalışmaları gerektiği mesajını vermiştir. Akif, Balıkesir vaazında genel olarak, halkı birlik beraberliği sağlayıp, el ele çalışmayı öğütleyerek, ümitsizliğe asla kapılmaması gerektiğine vurgu yapmıştır. O, bu sayede toplumsal motivasyonu tetiklemiştir. Ayrıca, Akif'in bu vaazında sıkça ayetlerden faydalanmış, Peygamber ve ashâbı üzerinden örnekler vererek halkı bilinçlendirmek istemiştir. Akif, her ne kadar düşman bizden daha güçlü olsa da hiçbir zaman yeise kapılmamak ve azimle çalışmak gerektiğini öğütlemiştir. Halka, düşmanın artık kapıya dayandığı ve uyanık olma konusunda nasihatler vermiştir. Akif, burada sadece halkın problemlerini sıralamamış bunlara çözüm önerisi getirdiği de görülmüştür. Bu özelliği, onu başkalarından belirgin şekilde ayırmaktadır. Akif'in bu vaazı sonrasında halkın Milli Mücadele'ye desteği ve ilgisi bir hayli artmıştır. Akif'in Balıkesir halkı üzerinde milli bir bilinç oluşturmuştur.

Akif'in burada verdiği vaazın ve yaptığı değerlendirmelerin amacına ulaştığı söylenebilir. Akif, binlerce Balıkesirli Müslümanın dinlediği bu vaazda, onlara gerçekleri duyurmuş, yapılanları ve başlarına gelmesi mümkün şeyleri anlatmaya çalışmıştır. Bu sayede zaten başından beri bilinçli olan Balıkesirlilerin, Milli Mücadele'ye olan desteğini daha da sağlamlaştırmıştır. Umutsuz olanların bile davranışlarında değişiklik meydana getirmiştir. Akif, Milli Mücadele Dönemi'nde Kastamonu, Burdur, Konya, Antalya gibi Anadolu'nun pek çok yerinde vaazlar vermiş ve konuşmalar yapmıştır. Onun burada değindiği ve anlattığı hemen hemen birçok meselelerin hem öncesinde hem de sonrasında verdiği vaazlarda da benzer olduğu görülmüştür. Özellikle onun, 19 Kasım 1920 tarihinde Kastamonu Nasrullah Paşa Camisinde verdiği vaazın, Zağanos Paşa Camisinde verdiği vaazla içerik ve tema olarak birçok benzerliklerin olduğu söylenebilir. Son söz olarak şunu belirtmek gerekir. Çalışma sadece Mehmet Akif'in Zağanos Paşa Camisinde verdiği vaazı kapsamaktadır. Her ne kadar yer yer bu vaazın öncesi ve sonrasında verdiği vaazlara atıf yapılırsa da konu kapsam olarak bu şekilde sınırlandırılmıştır. Diğer vaazlarıyla ilgili karşılaştırmalı bir çalışma elbette yapılabilir ama bu çalışmanın konusu değildir. Akif'in bütün verdiği vaazlarla ilgili detaylı müstakil bir çalışma yapılması alana önemli bir katkı sunacaktır.

Kaynakça

- Arslan, H. (2014). Mehmet Akif Ersoy'un şahsiyeti ve Millî Mücadeledeki rolü, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 117-150.
- Avşar, B. Z. (2010). Siyasal iletişim bağlamında bir biyografi çalışması: Mehmet Akif Ersoy, *İletişim: Kuram ve Araştırma Dergisi*, 30, 241-284.
- Aydar, H.(2021). Bir Kur'an müfessiri olarak Mehmet Akif', *Diyanet İlmi Dergi*, 32(4), 25-50.
- Bağış, M. (2021). Tefsir yazılarından örneklerle Mehmet Akif Ersoy'un dünya görüşü, *Journal of Islamic Research*, 32(1), 215-238.
- Büyüker, Kamil (2013). Mehmet Âkif'in vaaz haritası, İ. Derin (Tashis). *Kürsüdeki şair Mehmet Akif*, (ss. 50-58), Ankara: DİB Yayınları.

- Diyanet İşleri Başkanlığı (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Altuntaş, M. Şahin (haz.), 12. Baskı, Ankara: Yenigün Matbaacılık.
- Doğrul, Ö. R. (1944). *Kur'an'dan ayetler*. İstanbul: Yüksel Yayınevi.
- Düzdağ, M. E. (1997). *Mehmet Akif Ersoy*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Düzdağ, M. E. (2005). *M.Âkif-Mısır hayatı ve Kur'ân meali*. İstanbul: Şûle Yayınları.
- Haksal, A. H. (2006). *Âkif duruşlu Âsım*. 1. baskı, İstanbul: İnsan Yayınları.
- İmamoğlu, A. (2010). Mehmet Âkif'te medeniyet kavramı, *İslâmî Araştırmalar*, 21(3), 165-171.
- İstiklal Marşının 100. Yılında Mehmet Akif Ersoy Şiir Külliyyatı Safahat*, (2011). N. Turinay (haz.), 1. Baskı, Ankara: TBMM Yayınları.
- Karabacak, M. (2014). Mehmed Âkif Ersoy'un kurtuluş savaşı zamanında yaptığı vaazlarda kullandığı hadislerle ilgili bir değerlendirme, *Turkish Studies*, 9(8), 569-585.
- Karakoç, S. (2020). *Mehmet Âkif*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kayhan, M. (2013). *Milli mücadele ve Mehmet Akif Ersoy*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Niğde Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Mev'ize: Üstad-ı Muhterem Mehmed Akif Beyefendi'nin Karasi'de Zağnos Paşa Cami-i Şerifi'nde İrad Buyurdıkları Mev'izenin Hulasası, *Sebilürreşad*, 18(458), 11 Şubat 1920. 183-186. Ögüt Gazetesi, 3 Haziran 1920.
- Öz, S. (2013). Mehmet Akif Ersoy'da geri kalmışlık ve kalkınma problemi (safahat örneği), *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(30), 140-161.
- Sarıhan, Z. (1996). *Mehmet Akif*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Semiz, Y. (2000). Milli mücadele ve Mehmet Akif, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7, 397-471.
- Semiz, Y.- Akandere, O. (2002). Milli mücadele'de Mehmet Akif (Ersoy) beyin faaliyetleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(54), 903-953.
- Sılay, M. (2009). *Seyyâh-ı Beyâbân Mehmet Âkif*. İstanbul: Erguvan Yayınevi.
- Şahin, S. (2017). Milli Mücadele döneminde Mehmet Akif Ersoy'un Kastamonu vaazı üzerine bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 311-338.
- Turgay, N. (2012). Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde kur'an etkisi ve din yoluyla irşad", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 28-56.
- Tütün, S. (2011). Mehmet Akif Ersoy'un vaaz ve irşad faaliyetlerinde Kur'an tefsirinin yeri ve önemi, *Diyanet İlmî Dergi*, *Mehmet Akif Özel Sayısı*, 43(4), 57-68.
- Yaman, S. (2021). Mehmet Âkif Ersoy'un temsilci misyonu ve Berlin izlenimleri", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 9(25), 252-274.
- Yerguz, İ. (1997). *Mehmet Âkif Ersoy yaşamı-sanatı-yapıtları*, İstanbul: Engin Yayıncılık.

Extended Abstract

In this study, Akif's sermon was made in order to reveal his contributions to the National Struggle in detail, and it was aimed to examine the sermon from all sides, to determine what issues he touched on here, and to determine what effect the sermon had on the public. For this reason, the 458th issue of *Sebilü'r-reşad*, which was published on February 11, 1920, was used to access information about the content of the sermon in question. Through this sermon, it was determined which themes Akif emphasized and which issues he mainly touched upon. In this study, the document review method was used together with the historical research method. The sermon given by Mehmet Akif at the Zaganos Pasha Mosque is emphasized. The aim is to determine Akif's role in the National Struggle with this sermon and to determine his influence on this movement. The main universe of this study is Mehmet Akif's sermon published in *Sebilü'r-reşad*.

In addition to this, various copyright-examination works were also used. It was an expected development that there would be intense participation in the sermon that Akif gave on Friday, January 23, 1920, at the Zağanos Pasha Mosque. The people filled the mosque hours before and those who could not find a place sat outside by laying mats. Before starting the topic, it should be noted that: Mehmet Akif became a hafiz when he was 20 years old. Besides, he has trained himself very well in the field of tafsir. He frequently used this aspect both in his sermons and sermons. As Mithat Cemal Kuntay, one of Akif's close friends, has stated, Akif has integrated himself with the Qur'an throughout his life. Akif successfully reflected this aspect in his sermons as well as his life.

Mehmet Akif would start his sermons by reciting the verse(s) in the Qur'an about the subjects he wanted to deal with after reciting the Basmalah. Afterwards, he would explain these verses in a way that the people could understand. The main reason why Akif chose this path can be attributed to the fact that the Anatolian people are Muslims and he sees Islam as the most important cultural factor that binds the people together. Akif did not break this custom in his sermon at the Balıkesir Zağanos Pasha Mosque and started his sermon by reading the 56th verse of Ahzab Surah. Akif wasn't just preaching. He used such expressions in his sermon that he exhibited a unique style of expression combining sermon and poetry, poetry with the square, and the square with the mosque. It is possible to say that when Akif starts to preach, he reads the verse and then reads the poem he wrote about the issue he will tell, using his poetic language effectively as a tool to solve the socio-cultural issues of the society.

Akif also states in his sermon that it is not possible for Muslims to attain salvation other than uniting with each other. Although he did not like the West, he stated that they established good relations with each other, became stronger and became great powers. Akif thinks that it is necessary to give examples from the West to support his ideas. For example, they took a plane from Berlin and landed in Trabzon while we were still unable to walk properly; He said that while we did not float a simple ferry in the sea in Istanbul, the men built a submarine and dived from New York and left Hamburg. Akif also referred to the poem "O Muslim" here, stating that the Westerners achieved this because they united and worked day and night, and underlined once again that the Muslims watched like a spectator while all this was going on. Akif also implicitly referred to the laziness of Muslims. He emphasized that Europeans are industrious because Muslims have stopped working for many years.

On the example of New York and Berlin, he mentioned that even at the bottom of the sea, they floated ships and circulated armies in the sky. Akif also emphasized the importance of being united and not being separate anymore. In the example he gave over the Western example, he said that they became stronger in this way, so he deduced that unification is a necessity.

Akif said that since everything we do alone is of no value, we must ensure unity among us and start working collectively. Akif likened unification to a community and emphasized that everyone should work for this community to increase. Although Akif was close to the fact that Muslims could not unite, he did not see the blame entirely on Muslims. Because foreigners have united among themselves and sown seeds of sedition, mischief and separation among Muslims for centuries, he has shown this as the main reason preventing Muslims from uniting. Akif stated that this situation is now known and that everyone should not open their eyes and be offended by each other for minor reasons. As a matter of fact, he said that if we had opened our eyes a long time ago, we would not have experienced the disasters we are experiencing today. Akif has given a good example here that everyone can understand. He stated that it is no longer important to lament and lament the past, but that it is necessary not to make the same mistakes by taking an example from the past.

Akif pointed out that falling into despair and giving up hope in Allah would be considered blasphemy and recited various verses from the Qur'an so that the people could understand it thoroughly. It is possible to say that Akif chose these verses consciously. Because by telling through the Prophets who should be taken as an example, he made the people see how sensitive the issue is. Akif made an effort to make the public understand by giving a

speech on the theme of not being disappointed again and working with determination. He emphasized that it is haram to give up hope in Allah. He even underlined that it means not only haram but also associating partners with Allah. Akif also gave a prescription for Muslims to avoid disappointment. As he stated from the very beginning of the sermon, he said that the way to this is through work. One of the issues that Akif tried to draw attention to in this sermon was the issues of sectarianism and committeeism. As we mentioned at the beginning of the subject, the National Struggle movement that emerged in Anatolia was called Unionism by some, and Akif opposed it. For this reason, it can be said that Akif uses these discourses frequently, aiming to close the way for misunderstandings that may arise against the National Struggle.

Akif stated that it is one of the requirements of religion for everyone to do their homeland duty, and it is not permissible to neglect this issue. Akif has spoken words indicating that they are now on the verge of either existing or disappearing. Because he said that now the enemy has come to the door, let alone usurp their goods, he is now coveting their honor. Akif wanted to emphasize how important it is by using the concepts of homeland and honor together. After saying that no one should sit in this situation, he stated that everyone should fight against the enemy, regardless of whether they are men, women, children, young or old. In fact, Akif referred to the need to defend the homeland and described it as a religious debt. Afterwards, Akif, to emphasize the importance of the issue, stated that the defense of the homeland is an obligatory worship, and that it is not religiously appropriate to show the slightest negligence in fulfilling this fard.

Akif preached in the pulpit for about an hour, but the people were never bored. The people listened to Akif very carefully. Akif spoke very concisely in the sermon, therefore he both agitated the nation and excited the spirits. Akif convinced even those who did not believe in the National Struggle in his first sermon he gave during the National Struggle Period. In fact, Akif's sermon was so influential on the people that the people listened to him with excitement and tears. After Akif prayed and descended from the podium, the people surrounded him and almost competed with each other to kiss his hand. Those who listened to the sermon cried in Akif and hugged each other.

As a result; it can be said that Akif's sermon and the evaluations he made here achieved their purpose. In this sermon, which was listened to by thousands of Balıkesir Muslims, Akif announced the truth to them and tried to explain what was done and what could happen to them. In this way, it has further strengthened the support of the people of Balıkesir, who were already conscious from the beginning, to the National Struggle. It has brought about a change in the behavior of even those who are hopeless.